

**“Does dim gwadu ar Etifeddiaeth’:
Astudiaeth o’r modd yr ymdrinnir
ag etifeddiaeth yn *Ac Eto Nid Myfi*
a detholiad o straeon byrion
John Gwilym Jones**

Gareth Evans-Jones

Ysgol Hanes, Athroniaeth a Gwyddorau Cymdeithas, Prifysgol Bangor

Cyflwynwyd: 26 Chwefror 2016; Derbyniwyd: 27 Gorffennaf 2018

Crynodeb: Un o brif themâu John Gwilym Jones yw’r modd y mae dyn ‘yn gaeth i’w gromosomau’ ar drugaredd ei etifeddeg a’i amgylchedd, ac yn yr erthygl hon, ystyrir y thema honno yn ei ddrama fawr *Ac Eto Nid Myfi*. Er mwyn ymdrin â’r llenor, yn hytrach na’r dramodydd yn unig, archwilir detholiad o’i straeon byrion yn ogystal. Trafodir pa mor ddylanwadol fu syniadau Darwin am etifeddeg ar y mudiad Naturiolaidd ac asesir y modd yr oedd John Gwilym Jones ei hun yn etifedd i’r syniadau Darwiniaidd hynny.

Allweddeiriau: John Gwilym Jones, Darwin, etifeddiaeth, amgylchedd, *Ac Eto Nid Myfi*.

**“Does dim gwadu ar Etifeddiaeth’: A study of how
John Gwilym Jones discusses legacy in *Ac Eto Nid Myfi*
and a selection of short stories**

Abstract: One of the main themes in the work of John Gwilym Jones is how man is a slave to his chromosomes, at the mercy of heredity and his environment. This article focuses on the said theme in his well-known play, *Ac Eto Nid Myfi*. In order to consider how John Gwilym Jones the author, as opposed to John Gwilym Jones the playwright alone, made use of this theme, due attention is given to a selection of his short stories. The article also discusses the influence of Darwin’s ideas of heredity on Realism as well as on John Gwilym Jones himself.

Key words: John Gwilym Jones, Darwin, heredity, environment, *Ac Eto Nid Myfi*.

Thema sy'n ei hamlygu ei hun yn aml yng ngwaith John Gwilym Jones yw baich etifeddiaeth a'r croestynnu cyson rhwng etifeddiaeth unigolyn a'i amgylchedd. Archwilir y thema hon, er enghraifft, yn *Y Dewis* (1942) a *Tri Diwrnod ac Angladd* (1979), ond gan nad oes gofod yn yr ysgrif hon ni thrafodir y nofelau hynny. Yn hytrach, cyfyngir y testunau a drafodir i ddrama a detholiad o straeon byrion o eiddo'r gŵr o'r Groeslon.

Canolbwyntir ar y ddrama *Ac Eto Nid Myfi* (1976)¹ oherwydd ei bod yn astudio unigolyn ar drugaredd ei etifeddeg a'i amgylchedd, a hynny yng nghyd-destun argyfwng dirfodol y prif gymeriad. Er mwyn ymdrin â'r llenor yn ogystal â'r dramodydd, crybwyllir detholiad o straeon o *Y Goeden Eirin* (1946) a'r stori fer 'Nychdod' (1931). Mae hwn yn faes sydd yn gofyn am drafodaeth faith felly codi cwr y llen yn unig a ellir yn yr ymdriniaeth hon.

Dechreuir trwy drafod pa mor amlwg yw'r thema etifeddiaeth yng ngweithiau John Gwilym Jones, yn enwedig yr hyn a elwir yn etifeddeg, sef y nodweddion corfforol a meddyliol a drosglwyddir o'r naill genhedlaeth i'r llall. Yn ail ran yr ysgrif eir ymlaen i drafod etifeddiaeth ddiwylliannol. Yr hyn a olygir wrth etifeddiaeth ddiwylliannol yw'r dylanwadau llenyddol ac adloniannol megis caneuon, ffilmiau a chrefydd a drosglwyddir mewn cymdeithas; ac ystyrir y modd y mae'r etifeddiaeth hon, ynghyd â'r gymdeithas Anghydfurfiol – a godwyd ar seiliau crefydd sefydliadol – yn dylanwadu ar yr unigolyn.

Gellid dadlau bod yr hyn a ystyrir yn etifeddiaeth ddiwylliannol yn cyfateb yn fras i'r amgylchedd sy'n dylanwadu ac yn siapio unigolyn. O dderbyn hynny, gwelir syniadau Darwiniaidd o'r modd y mae dyn 'yn gaeth i'w gromosomau'² a'i amgylchedd yn y ddrama a'r straeon byrion. Yn y cyswllt hwn, ystyrir John Gwilym Jones yng nghyd-destun mudiad Naturiolaeth, gan i Ddarwiniaeth effeithio ar ddatblygiad y mudiad ac ysgogi'r duedd i archwilio seicoleg mewn testunau llenyddol a chelfyddydol.

Ymgais yw'r erthygl hon, felly, i gynnig trafodaeth ar agwedd ar weithiau John Gwilym Jones nad ymdriniwyd â hi rhyw lawer yn y gorffennol, gan awgrymu hefyd rai trywyddau ymchwil posibl ar gyfer y dyfodol oherwydd fod cymaint yng ngwaith y gŵr o'r Groeslon sydd eto i'w astudio.

Etifeddeg

Diffinnir 'etifeddeg' yn *Geiriadur Prifysgol Cymru* fel:

Priodoledd yn perthyn i fodau organig a bair fod yr epil yn etifeddu natur, cyneddfau a nodweddion corfforol a meddyliol y rhieni neu'r hynafiaid yn gyffredinol o'r naill genhedlaeth i'r llall, tuedd tebyg i atgynhyrchu ei debyg.³

Athroniaeth 'yr hyn sydd yn y gwaed' yw'r hyn a welir, felly, gydag etifeddeg. Athroniaeth a archwilir yn fanwl yn y testunau dan sylw.

¹ Jones, John Gwilym (1976), *Ac Eto Nid Myfi* (Dinbych: Gwasg Gee), t. 8.

² Rowlands, John (1988), *John Gwilym Jones, cyfres Llên y Llenor* (Caernarfon: Gwasg Pantycelyn), t. 45.

³ Thomas, R. J. (gol.) (1950–1967), *Geiriadur Prifysgol Cymru* (Caerdydd: Gwasg Prifysgol Cymru), t. 1252.

Fel y soniwyd eisoes, yr oedd cysyniad ‘etifeddeg’ yn hollbwysig yn namcaniaethau Charles Darwin, fel y gwelir yn ei lyfr *On the Origins of Species* a gyhoeddwyd yn wreiddiol yn 1859. Dadl Darwin oedd bod popeth byw, boed ddyn neu anifail, yn mynd drwy broses o esblygiad, a’r hyn sy’n symbylu’r broses honno yw ‘detholiad naturiol’. Deallodd Darwin fod rhai rhywogaethau yn gallu eu haddasu eu hunain i’w hamgylchedd yn well nag eraill, ac wrth wneud hynny yn trosglwyddo’r priodoleddau mwyaf addas i’w hepil.⁴ Felly’r sawl sy’n etifeddu’r nodweddion mwyaf priodol, ac sy’n llwyddo i addasu orau i’r amgylchedd y trigant ynddo, sy’n goroesi:

Darwin’s *On The Origins of Species* (1859) outlined his theory of evolution: that animal species evolve through natural selection. Species are always changing; these changes are transmitted by heredity; and the fittest individuals and species – those best adapted to the environment – survive and reproduce.⁵

Fel y gwyddys, yr oedd damcaniaeth Darwin, mai graddol esblygu a wna pob rhywogaeth, yn chwyldroadol ac yn ddadleuol yn ei dydd, yn enwedig oherwydd ei bod yn herio credoau creiddiol Cristnogaeth. Nid yw dyn bellach yn unigryw, wedi’i greu ar ddelw Duw i ddarostwng y ddaear a llywodraethu ar yr holl anifeiliaid, ond yn hytrach yn greadur sy’n mynd drwy brosesau cyffelyb i bob creadur arall. Yng ngeiriau Richter, ‘*man turned out to be the product of chance, not of design*’.⁶

Esgorodd y syniadau anghristnogol hyn am esblygiad a grym etifeddeg ar fath amgen o feddwl mewn amryw feysydd, ac un o’r rhai amlycaf oedd llenyddiaeth. Roedd y syniad fod pob rhywogaeth, yn arbennig felly’r hil ddynol, dan ddylanwad grymsterau nad oes modd eu rheoli na’u dirnad yn llawn, wedi apelio at lenorion y bedwaredd ganrif ar bymtheg, y sawl a fyddai’n cael eu galw maes o law yn llenorion ‘Naturiolaid’. Gwelwyd dylanwad y wyddoniaeth newydd am esblygiad, etifeddeg a rôl yr amgylchedd mewn ffurfiant rhywogaethau, er enghraifft ar Émile Zola, wrth iddo lunio *Thérèse Raquin* (1867) a *Madeleine Féral* (1868).

Serch hyn, nid Darwin oedd y cyntaf i ymhel â damcaniaethau am eneteg a datblygiad graddol organeddau. Cafwyd theori nid annhebyg gan Jean-Baptiste de Lamarck ynglŷn â thrawsffurfiad rhywogaethau. Pwysleisiai de Lamarck rôl yr amgylchedd mewn esblygiad a dadleuodd y gallai rhywogaeth feithrin nodweddion newydd yn sgil dylanwad ei hamgylchedd. Cyhoeddwyd y syniadau hyn yn ei lyfr swmpus *Philosophie Zoologique* yn 1809.⁷

Yn ogystal â de Lamarck, cafwyd damcaniaethau dyrys ac amrywiol gan Prosper Lucas mewn dwy gyfrol yn 1847 a 1850. Yng ngoleuni geneteg fodern, nid yw syniadau de Lamarck

⁴ Richter, Virginia (2011), *Literature After Darwin: Human Beasts in Western Fiction, 1859–1939* (Hampshire: Palgrave Macmillan), tt. 20–1.

⁵ Wilson, E., a Goldfarb, A. (2004), *Living Theatre: A History*, 4^{ed} argraffiad (Boston: McGraw-Hill), t. 355.

⁶ Richter, *Literature After Darwin*, t. 19.

⁷ Ibid., t. 22.

na damcaniaethau Lucas yn argyhoeddi, ond roeddent yn chwyldroadol yn eu dydd. Yn wir, syniadau Lucas a ddylanwadodd ar Jules Michelet wrth iddo lunio *L'Amour* (1800), y nofel honno a ysbrydolodd Zola.⁸

Roedd yr holl weithgarwch ym myd geneteg yn ddylanwadol, ac yn sgil syniadau sawl biologydd a damcaniaethau Darwin, datblygodd y ddrama Ewropeaidd a'r mudiad Naturiolaid. Daethpwyd i ystyried y nofel a'r llwyfan fel cyfryngau i astudio cyflwr dyn wrth atgynhyrchu ei gynefin a'i osod mewn sefyllfaoedd arbennig: ffordd o ddadansoddi'n wyddonol y grymoedd sy'n dylanwadu ar gymeriadau ydoedd, fel y dywed Styan:

The scientific naturalist tried to show that powerful forces governed human lives, forces of which we might not be fully aware and over which we might have little control – the forces of heredity and environment.⁹

Dyna'n wir a geir yn *Ac Eto Nid Myfi* a'r straeon byrion dan sylw; gosod chwyddwydr ar gymeriadau ac astudio'r modd y mae amgylchiadau cymdeithasol, eu rhieni, a'u hetifeddeg yn dylanwadu arnynt. Yn hyn o beth, gellid dweud bod John Gwilym Jones yn etifedd i'r llinach honno o ddramodwyr a llenorion Naturiolaid.

Ac Eto Nid Myfi

Craidd y ddrama *Ac Eto Nid Myfi* yw myfyrdod Huw ar natur ei gymeriad. Yr hyn sy'n ei orfodi i astudio ei hun yw Alis yn gwrthod ei briodi er ei bod yn feichiog. Y rheswm a rydd Alis sy'n peri dryswch i Huw, sef 'Am mai chi ydach chi'.¹⁰ Nid oes ganddi reswm rhesymegol fel y cyfryw, ond y mae ganddi deimlad, ac mae'r teimlad hwnnw, ei greddf, yn drech nag unrhyw synnwyr. Dyna gyfleu athroniaeth John Gwilym Jones fod egwyddorion neu syniadau'n bethau anwadal ond bod grym teimlad, y cariad a'r cas yn dragywydd, ac yn llywio'r modd y mae pobl yn gweithredu.¹¹

Felly, yr hyn a geir yw dyn yn ei ddinoethi ei hun wrth archwilio ei gymeriad ac yn hel meddyliau am y 'llwybrau troellog' a'i harweiniodd at ei sefyllfa bresennol. Egyr y ddrama gyda'r datganiad canlynol:

Peth arswydus ydi fod dyn yn cael ei eni'n fo'i hun a neb arall ... yn unigolyn na fu neb erioed yr union yr un fath ag o o'r blaen ac na fydd 'na neb yn union yr un fath ag o byth eto [...] Er i un ei ddiniwed gysuro ei

⁸ Carter, Lawson, A. (1977), *Zola and the Theater*, adargraffiad (Westport, CT: Greenwood Press), t. 22.

⁹ Styan, J. L. (1981), *Modern Drama in Theory and Practice: Realism and Naturalism*, Cyfrol 1 (Cambridge: Cambridge University Press), t. 6.

¹⁰ Jones, *Ac Eto Nid Myfi*, t. 7.

¹¹ Thomas, Gwyn (1970), 'Holi John Gwilym Jones', *Mabon*, 1 (3), haf, t. 13: 'Pa mor eiddgar bynmag y delir argyhoeddiadau gwleidyddol neu grefyddol – unrhyw “-ol,” yn wir – os mai dibynnu ar resymeg neu feddwl neu ymennydd a wnân nhw, geill amgylchiadau orfodi eu newid. Pethau cyfnod, pethau byrhoedlog ydyn nhw. Ond am gariad a chas, maen' nhw'n dragywydd'.

hun fod y fath beth ag ewyllys rydd a hawl i ddewis, [gŵyr] yn y bôn fod y mymryn ymddangosiadol dewis, y penderfyniadau mawr, yn anorffod ufudd i ryw bwerau unbenaethol difater, didostur.¹²

Ymhelaetha ar y pwerau ‘unbenaethol’ hyn drwy grybwyll dylanwad yr ‘Amgylchedd’ sydd megis teyrn ar ei ‘orsedd a ninnau’n ddeiliaid o raid, wedi ein teilwra i’w fesurau manwl.¹³ Er dylanwad yr amgylchedd, “does dim gwadu ar Etifeddiaeth’ ac, yn wir, hwnnw yw’r grym cryfaf sy’n llywio ein bywydau gan fod pob un yn ‘cael ei eni’n feichiog, yn cario babi siawns ei orffennol’.¹⁴ Mae cymhlethdod Huw ar ddechrau’r ddrama yn atgoffaol o gri nifer o gymeriadau John Gwilym Jones. Cymerer Ted yn *A Barcud yn Farcud Fyth* (1971), er enghraifft, wrth iddo yntau holi beth ydyw a dod i’r casgliad bod grymusterau sydd y tu hwnt i ddirnadaeth dyn. Meddai:

Be’ ydw i? Be’ ydach chi? Be’ ydi pawb? Dim ond dŵr i ffitio’n hyblyg anochel i ffurfiau’r dysglau sydd ar ein cyfer ni, wedi eu paratoi gan ... wel, gan bwy? Duw? Crewr? Chwarennau? Cenedlaethau o hynafiaid? Amgylchedd? Ac os ceisiwch chi ofyn a chwilio, pa mor onest bynnag, ‘does neb i ateb ... dim ond chwerthin aflan, ffaidd.¹⁵

Felly hefyd gymhlethdod Dewi yn *Lle Mynno’r Gwynt* (1958):

’D oes yna ddim y fath beth ag ewyllys. ’D ydi dyn ddim ond cynnyrch ei amgylchedd a’i gyndadau. ’D oes ganddo ddim ewyllys na dewis. ’D ydi’r hyn a alwn ni’n ddewis yn ddim ond effeithiau naturiol, anochel tragwyddoldeb o achosion.¹⁶

Yn wahanol i Ted, y mae elfen gref o stoiciaeth yn perthyn i Dewi ac, o’r herwydd, mae’n derbyn yr hyn na all ei newid; yn yr un modd â Huw. Daw i’r casgliad mai ffrwyth ei etifeddeg a’i amgylchedd ydyw, ‘ac na fedr ei newid ei hun byth bythoedd. Ond fe all newid ei feddwl’.¹⁷ Penderfyna beidio â chymryd ei fywyd gan, yn hytrach, dderbyn ei sefyllfa a’r grymoedd llywodraethol gan nad oes modd eu hosgoi. Nid ei fai ef yw’r ffaeleddau yn ei gymeriad oherwydd fel hynny y’i gwnaed.

Hawdd fyddai rhestru’r enghreifftiau o etifeddeg yn *Ac Eto Nid Myfi*. Dyn byrbwyll a blêr yr olwg oedd ei dad¹⁸ ac felly hefyd yr ymddengys Huw.¹⁹ Â’i fam yn eu casáu, o ochr

¹² Jones, *Ac Eto Nid Myfi*, t. 7.

¹³ *Ibid.*, t. 8.

¹⁴ *Ibid.*

¹⁵ Jones, John Gwilym (1971), *Pedair Drama* (Dinbych: Gwasg Gee), t. 148.

¹⁶ Jones, John Gwilym (1958), *Dwy Ddrama* (Dinbych: Gwasg Gee), tt. 55–6.

¹⁷ Rowlands, *John Gwilym Jones*, t. 49.

¹⁸ Jones, *Ac Eto Nid Myfi*, t. 11.

¹⁹ *Ibid.*, t. 50, t. 64.

ei dad y mae Huw wedi etifeddu ei hoffter o nionod: hoffter ag iddo arwyddocâd amgenach erbyn diwedd y ddrama.²⁰ Trafodid yn aml gan bwy y mae Huw wedi etifeddu rhyw nodwedd arbennig; er enghraifft, gofynna'i dad 'ar ôl pwy, tybed, y mae o wedi cael ei dafod', wedi iddynt weld adroddiad ysgol y prif gymeriad.²¹

Yr hyn sy'n ei amlygu ei hun gyda'r enghreifftiau uchod yw grym etifeddeg, a delweddir hynny'n gelfydd yn yr olygfa rhwng Huw a'i nain wrth iddynt drafod peth ymddangosiadol ddi-bwys, sef y llau ym mhen Sami:

NAIN: Sut y gwn i? 'Nabod ei deulu o, yldi.

HUW: O?

NAIN: Llau yn eu penna' nhw o hil gerdd.

HUW: Llau ym mhen ei dad o?

NAIN: Ia, a'i nain o. Fydda'n fiw i mi fynd i chwarae efo hi pan oeddwn i'n hogan bach.

HUW: 'Does gan Sami ddim help, felly, fod llau yn ei ben o, yn nac oes?

NAIN: 'Wn i ddim beth am hynny.²²

Mae sylw olaf Huw yn y dyfyniad uchod yn arwyddocaol gan ei fod yn cyfleu pa mor ddiymadferth yw dyn yn wyneb ei etifeddiaeth. Ac oherwydd nad o ddewis y mae'n etifeddu nodweddion, nid oes modd pennu unrhyw fai arno. Gellid dweud, felly, am eu bod yn gaeth i'w hetifeddeg a'u hamgylchedd, nad yw'r cymeriadau'n llwyr gyfrifol am eu gweithredoedd. Mae'r hyn a ystyrid yn foesol dda a drwg wedi ei gorteddu o'r herwydd. Diau fod nifer o ddramâu a straeon John Gwilym Jones 'wedi [eu] seilio ar y gred Fanicheaidd [hon] yng nghydbwysedd y drwg a'r da',²³ ac felly, cymeriadau llwydaidd yw'r sawl a geir.

Gellir cyffelybu'r ffaith fod nain Huw'n ystyried Sami o'r un brethyn â'i deulu oherwydd bod ganddo yntau lau fel ei dad a'i nain, i gyhuddiad Torvald yn nrama Ibsen, *Et Dukkehjem* (*Tŷ Dol*) (1879). Ar ddechrau'r ddrama, dywed Torvald fod Nora'n wastrafflyd ag arian ac awgryma fod yr anallu i drin arian yn y gwaed am fod ei thad yn fethdalwr:

HELMER: [...] Ond dyna'r pwynt groten! Dwyt ti ddim yn gallu. Yn union fel Tada. Doedd ganddo fe ddim synnwyr busnes a does gyda tithe ddim chwaith.²⁴

Delweddir uchod pa mor anochel ydyw i ddyn etifeddu priodoleddau ei deulu, a'r 'awgrym yw fod gwreiddyn na ellir ei ddinistrio i bob nodwedd mewn cymeriad'.²⁵

²⁰ Ibid., t. 20.

²¹ Ibid., t. 37.

²² Ibid., t. 27.

²³ Rowlands, *John Gwilym Jones*, t. 226.

²⁴ Ibsen, Henrik (2003), *Tŷ Dol*, cyfieithiad Siôn Eirian (Caerdydd: Coleg Brenhinol Cerdd a Drama Cymru), t. 12.

²⁵ Tomos, G., 'Astudiaeth o Ddramâu John Gwilym Jones', traethawd MA, Prifysgol Bangor, Bangor, 1979, t. 123.

Yn ogystal â'r hyn a etifeddodd gan ei rieni, ceir agweddau ar gymeriad Huw na ellir eu priodoli i neb yn arbennig. Deilliannau'r hyn a eilw Gwennan Tomos y 'bersonoliaeth gynhenid'²⁶ sydd â'i thraed yn 'rhwym yng nghyffion rhyw orffennol pell pell' ydyw.²⁷ Enghraifft o hyn yw pan dynna mam Huw sylw at y ffaith na wŷr hi ar ôl pwy y mae ei mab wedi cael y 'straen hunanol' gan nad yw'n nodwedd sy'n amlwg yn ei chymeriad hi na'i gŵr. Mae ymateb Huw i'r sylw hwnnw'n hynod ddadlennol:

Nid gan nhad, nid gan mam. Gan bwy, tybed? Caethwas i bwy oeddwn i?
A 'd oedd dim osgoi cydnabod yn chwerw fod mam, wrth ddweud y gwir cas, yn fy ngorfodi i wynebu fy natur, i adnabod fy hunanoldeb, fy ngofal cul drosof fy hun ar draul pawb arall.²⁸

Dyna gyffwrdd â syniadau Carl Gustav Jung fod gan bawb nodweddion sy'n deillio o ryw 'gynneddf arbennig sydd fwyaf goresgynnol a diffiniedig ym mhob un ohonom'.²⁹ Mae'r haen gynhenid hon, 'yr anwybod cyffredinol', yn gyffredin i bob unigolyn ac yn bod ar lefel sy'n hŷn ac yn ddyfnach na'u hanwybod personol. Y modd yr ymddengys yr haen hon ym mhersonoliaethau pobl sy'n unigryw. Er bod yr un nodweddion i'w cael ym mhawb, erys nifer ynghwsg yn anwybod rhai unigolion tra bo eraill yn arddangos y nodweddion hynny. Yr hyn sy'n arwyddocaol yw nad yw'r haen hon o seice'r unigolyn yn deillio o brofiadau personol ond, yn hytrach, yn anwybod cynhenid sydd wedi ei drosglwyddo ar hyd y cenedlaethau: 'Haen a etifeddir ydyw'.³⁰

Felly, gallasai mam a thad Huw fod wedi arddangos y nodwedd hunanol hon gan ei bod yn rhan o'r anwybod cynhenid, ond ni ddigwydd hynny. Huw yn unig sy'n nodweddu'r 'straen hunanol' dieithr hwnnw.

Ceir enghraifft nid annhebyg pan ddywed Wil fod Huw'n rhy groendenau, ond erbyn y rhan hon o'r ddrama, sylwn fod Huw wedi dechrau derbyn y nodweddion hyn o'i gymeriad:

HUW: Hwyrach fy mod i ... ond fel'na'm gwnaed i, yntê?³¹

Deuir i ddeall nad oes rhyddid diamodol i unigolyn a'i fod wedi'i ddal gan lyffetheiriau ei etifeddeg a'i bersonoliaeth gynhenid. Yr awgrym yw fod llwybrau troellog ei fywyd eisoes wedi'u lled-osod ers ei eni. Caiff y syniad hwn ei grisialu orau gan Morgan Llwyd yn *Hanes Rhyw Gymro* (1954), pan ddywed: 'Dydi o'n rhyfedd meddwl fod yr yd i gyd yn yr eginyn cyn ei roi'n y ddaear o gwbl?³²

²⁶ Ibid., t. 122.

²⁷ Jones, *Ac Eto Nid Myfi*, t. 68.

²⁸ Ibid., t. 67.

²⁹ Jones, E. J. Eurfyl (1958), *Jung*, cyfres Y Meddwl Modern (Dinbych: Gwasg Gee), t. 27.

³⁰ Jung, C. G. (1959), *The Archetypes and the Collective Unconscious* (London: Routledge), t. 43.

³¹ Jones, *Ac Eto Nid Myfi*, t. 71.

³² Jones, J. G. (1964), *Hanes Rhyw Gymro* (Liverpool: Cymdeithas y Ddrama Gymraeg Coleg y Brifysgol Bangor), t. 10.

Ond y mae deall hyn yn gwbl allweddol i ddyn allu dysgu dygymod â'r hyn ydyw ac ildio i'r 'Fi anorfod'.³³ Digwydd hynny i Huw. O dderbyn ei sefyllfa, ac o adnabod ei natur, ei dueddiadau, ei gryfderau a'i ffaelectedau, a chydag arogl cymod y nionod, gall fyw. Llwydda i ganfod rhyw gymesuredd yn ei gymeriad. Yn wir, gellid awgrymu i Huw fod drwy broses nid annhebyg i'r hyn a alwodd Jung yn ymunigoli (*individuation*), sef cyfuno pegynnau ei gymeriad, yr anwybod gyda'i ymwybod, a holl baradocsau ei gyfansoddiad, gan lwyddo i fod yn unigolyn yng ngwir ystyr y gair a bodloni ar yr hyn ydyw.³⁴

Nid yw John Gwilym Jones am funud yn awgrymu fod bywyd yn esboniadwy neu'n hawdd ei fyw – yn wir mae'i bwyslais yn gyson i'r gwrthwyneb – ond y mae'i waith yn ymchwil barhaus am gymod rhwng dyn a'i amgylchiadau, ac mae'i funudau mawr bob amser yn cofio ildio i ddirgelwch gogoneddus byw a bod.³⁵

Felly, er iddo, i ryw raddau, 'ymunigoli', nid yw argyfwng dirfodol Huw yn cael ei ddatrys. Yn hytrach, yr hyn a welir yw Huw'n dygymod drwy dderbyn yr agwedd ddirfodol ar ei fyd ac yn bodloni byw gyda hi.

'Nychdod'

Darlunia'r stori 'Nychdod' y modd y cafodd pianydd dawnus ei daro'n wael a'i gaethiwo i'w wely. Yr hyn sy'n arwyddocaol yw fod Meredydd yn dioddef salwch yn yr un modd ag y dioddefodd ei dad o'i flaen, ac ymddengys fod y dynged hon yn anochel oherwydd bod tueddiad o iechyd gwael yn nheulu ei dad.

Gwelir cymhariaeth gref rhwng yr hyn a ddywed rhieni Elin Gruffydd, mam Meredydd, yn y stori hon â'r hyn a ddywed nain Huw am Wil yn *Ac Eto Nid Myfi*; 'Nabod ei deulu o'. Gallai rhieni Elin Gruffydd ragweld yr hyn a ddigwyddai pe byddai'n priodi mab y Garreg Wen oherwydd yr hyn a nodwedda'r teulu:

Yr oedd hi'n bymtheg ar hugain pan briododd hi ag William Gruffydd y Garreg Wen, a phriododd yn erbyn ewyllys ei rhieni.

'Mae'r dyn yn llawn dyciâe, a'i deulu-o felly o'i flaen.'

'Meddwl, 'merch-i, fe fydd gennyt-ti blant.'

Ond ofer fu holl ymdrechion ei thad, ofer holl ymbiliadau ei mam; canys onid William Gruffydd oedd berchen y Garreg Wen, ac oni adawodd ei dad, a'r hen lanc ei ewythr, gannoedd o arian ar eu hól iddo?³⁶

³³ Jones, *Ac Eto Nid Myfi*, t. 29.

³⁴ Meier, C. A. (1977), *Personality: The Individuation Process in Light of C. G. Jung's Typology*, cyfieithiad Roscoe, David, N. (Einsiedeln, Y Swistir: Daimon), tt. 81–118.

³⁵ Rowlands, *John Gwilym Jones*, t. 23.

³⁶ Jones, John Gwilym (1931), 'Nychdod', *Y Ford Gron*, 1 (8), Mehefin, 12.

Mae'r stori hon hefyd yn atgoffaol o'r ddrama *Gengangere* (*Dychweledigion*) (1881) gan Ibsen, yn enwedig y syniad o drosglwyddo clwy o'r naill genhedlaeth i'r llall. Drwy gydol *Dychweledigion*, dengys Oswald gyfatebiaethau i'w dad. Tynna Manders yr offeiriad sylw at y ffaith fod y ffordd y deil Oswald y cetyn a'r modd y saif yn y drws yn ymdebygu i Gapten Alving,³⁷ ac wrth i'r ddrama fynd rhagddi gwelir etifeddeg yn chwarae ei rhan wrth i Oswald nychu a datgelu ei fod wedi etifeddu afiechyd gan ei dad. Yn ddiau, ceir cyfatebiaeth gref rhwng 'Nychdod' a *Dychweledigion*, wrth i Meredydd etifeddu natur wan ei dad a dioddef o'i herwydd. Yn wir, gellid cymhwysu teimladau Elin Gruffydd i Mrs Alving:

bellach nid oedd dim iddi hi ond ceisio gwneuthur ei gorau i'r bachgen na ddylai erioed fod wedi ei eni.³⁸

Delweddir dylanwad etifeddeg yn 'Nychdod' yn ogystal gyda'r 'cwilt *patch*' a fu yn y teulu ers cenedlaethau, a chyda marwnad Meredydd i'w dad, sy'n crogi uwch ben ei wely. Mae'r naill yn cyfleu'r syniad o drosglwyddo priodweddau rhwng cenedlaethau ac effaith teulu ar unigolyn, a'r llall yn dynodi'n llythrennol fod yr ysgrifen ar y mur parthed y pianydd ifanc. Yr hyn a ddelweddir, felly, yw gafael a grym etifeddeg yn ei hamrywiol ffyrdd, a chyda hynny bwysleisio nad oes modd ei hosgoi.

Etifeddiaeth ddiwylliannol

Ystyriwyd eisoes arwyddocâd etifeddeg fel grym dylanwadol ar ddatblygiad neu ddirywiad cymeriadau, a throir yn awr i ystyried y math o etifeddiaeth sy'n rhan o ddiwylliant cymeriadau'r ddrama a'r straeon byrion. Trafodir y modd y cafodd magwraeth y cymeriadau eu dylanwadu gan ffactorau amrywiol eu haelwydydd a'u cymdeithas, yn ogystal ag ystyried y modd y defnyddiodd John Gwilym Jones wahanol fathau o etifeddiaeth ddiwylliannol at ddibenion gwahanol. Gan fod hwn yn fath o etifeddiaeth sydd mor eang, canolbwyntir yn yr adran hon ar ddylanwad llenyddiaeth, syniadau, traddodiadau, crefydd, ac addysg.

'Y Briodas'

Prif ergyd stori 'Y Briodas' yw'r ddeuliaeth rhwng ymarweddiad cyhoeddus y cymeriadau a'u meddyliau cuddiedig. Yr eironi pennaf yw bod y gwasanaeth priodas yn ddathliad fod dau gariad yn uno ond y gwir yw fod pob un yn y capel yn unigolion cwbl ar wahân; yn rhydd i feddwl am bethau na fyddent yn beiddio eu datgan ar goedd. Yn wir, fel y dywed John Rowlands:

Agweddau ar yr un thema sy'n cyniwair trwy storïau *Y Goeden Eirin*: dirgelwch hanfodol bywyd yr unigolyn, a hynny'n cael ei ddwysáu gan anghysondeb parhaus ei bersonoliaeth ei hun, a'r tyndra rhyngddo ac

³⁷ Ibsen, Henrik (1920), *Dychweledigion*, cyfieithiad Jones, T. Gwynn (Abertawe: Morgan & Higgs), t. 28.

³⁸ Jones, 'Nychdod', 13.

eraill, ac yn y pen draw ei alltudiaeth oddi wrth bawb arall er gwaetha'i agosatrwydd ymddangosiadol.³⁹

Pwysleisir nad oes modd adnabod neb yn llawn ac y ceir agendor rhwng pob un. Pwysleisir yn ogystal fod y cymeriadau'n teimlo rheidrwydd i fabwysiadu math o bersona i allu cyd-fyw ag eraill. Ffordd o gael cyfaddawd 'rhwng yr unigolyn a disgwyliadau cymdeithas' ydyw.⁴⁰ Dyna gyffwrdd ag agwedd arall ar John Gwilym Jones, sef ei fod yn tosturio wrth ei gymeriadau yn eu rheidrwydd i ragrithio oherwydd y rhaniadau alaethus hyn.⁴¹ Gan na allant fod yn gwbl agored eu ffyrdd, y mae'n rhaid iddynt feddu ar 'ymarweddiad cymdeithasol' sydd yn aml yn tynnu'n groes i'w gwir anian, a chanlyniad anochel hynny yw rhagrithio.

Yn y stori, gwelir y modd y meddylia'r cymeriadau, yn eu tro, am eu hofnau, eu dyheadau a'u ffantasiau. 'Effaith y fath batrwm', meddai R. M. Jones, 'yw dad-ramanteiddio'r achlysur, ac ymholi o'i gwmpas mewn modd braidd yn glinigol'.⁴² Yn wir, ni cheir unrhyw weithgarwch rhwng y cymeriadau yn y capel ond clywir eu barn am ei gilydd yn glir, a dyna eto gyfleu'r agendor anorchfygol rhwng pob un. Dangos unigolyddiaeth y saith cymeriad a wna John Gwilym Jones wrth rannu'r stori'n adrannau ond gwelir yn ogystal y modd y mae ambell gylch yn gorgyffwrdd ag un ei gymydog.⁴³

Er bod pob un ohonynt yn aelodau o'r gymdeithas Anghydfurfiol ac yn byw, yn ymddangosiadol beth bynnag, yn unol â daliadau'r gymdeithas honno, y mae eu meddyliau a'u teimladau dyfnaf yn dadlennu pa mor wahanol mewn gwirionedd yw pob un. Gwnaeth John Gwilym Jones ddefnydd gofalus o wahanol fathau o etifeddiaeth ddiwylliannol yn y stori hon er mwyn amlygu'r gwahaniaeth sylfaenol rhwng y cymeriadau.

Enghraifft ddiddorol yw'r hyn a geir gyda John Llywelyn a Lizzie Mary. Meddwl am ei hoff lyfrau, ei ddyheadau ac am feirniadaeth lenyddol a wna'r priodfab yn ystod y seremoni. Clywir ei farn yn ogystal am y briodferch ac mae hynny'n cyfleu'r cyferbyniad rhwng y ddau ohonynt. Teimla John Llywelyn ei fod yn fwy diwylliedig a llengar na'r briodferch, ac eto, er gwaethaf hynny, mae'n ei charu:

Meddwl llyfrau ceiniog Saesneg a phrint bras papurau newydd a ffilmiau Hollywood sydd gan Lizzie Mary yn aml, 'rwy'n fodlon cyfaddef. Ychydig o amcan sydd ganddi am wleidyddiaeth a llenyddiaeth, ac nid yw Adwaith a Gwrthryfel yn y naill fel y llall yn meddwl dim byd iddi hi. Ond y hi ydi fy nghariad i, a dyna sy'n bwysig.⁴⁴

³⁹ Rowlands, John (1975), 'John Gwilym Jones', yn Rees, D. Ben (gol.), *Dyrnaid o Awduron Cyfoes* (Pontypridd: Cyhoeddiadau Modern Cymreig), t. 161.

⁴⁰ Jones, *Jung*, cyfres Y Meddwl Modern, t. 27.

⁴¹ Rowlands, 'John Gwilym Jones', yn *Dyrnaid o Awduron Cyfoes*, t. 161.

⁴² Jones, R. M. (1975), 'Easily Freudened', yn Jones, R. M. (gol.), *Llenyddiaeth Gymraeg 1936-1972* (Llandybïe: Christopher Davies), t. 253.

⁴³ Enghraifft o hyn yw pan fo Gwen, y forwyn briodas, yn dyheu am i ddyn fel Galâth ddod i'w chipio, mae Arthur, heb yn wybod i Gwen, yn hoff iawn ohoni ac yn ei ddychmygu ei hun yn mynd 'fel Peredur ar antur' i'w hennill. Gw. Jones, John Gwilym (1946), 'Y Briodas', yn Jones, John Gwilym, *Y Goeden Eirin* (Dinbych: Gwasg Gee), tt. 13-16.

⁴⁴ *Ibid.*, tt. 7-8.

Yng nghylch y briodferch, gwelir meddyliau John Llywelyn am ei gariad yn cael ei gadarnhau. Mae Lizzie Mary, sydd wedi'i swyno gan rwysg y gwasanaeth, yn ei dychmygu ei hun mewn amryfal sefyllfa. Gesyd ei hun yn sefyllfa'r Ferch o Gefn Ydfa gan deimlo ei bod wedi ei gorfodi i briodi, cyn dychmygu mai un o sêr y ffilmiau megis Clark Gable yw'r darpar ŵr wrth ei hochr. Mae hefyd yn dychmygu ei bod yn priodi rhyw ŵr cefnog a fyddai'n ei dyrchafu'n 'Lady Elizabeth Bumford'. Nid yw beirniadaeth lenyddol ar gyfyl ei meddwl. Ond wedi'r holl ramantu, daw i dderbyn ei ffawd:

'Rydw i'n priodi un 'r un fath â mi fy hun, heb na'm gorfodi na theimlo dim ond ias arferol unrhyw ferch ar ddydd ei phriodas.⁴⁵

Yr hyn sy'n ddi-ddorol yw fod y ddau'n credu eu bod yn priodi 'un 'r un fath' â hwy eu hunain, ond y gwrthwyneb yw'r gwir. Mae'r enghreifftiau o etifeddiaeth lenyddol ac adloniannol sy'n apelio at y ddau'n wahanol, ac yn fodd o gyfleu'r agendor rhyngddynt. Ond dengys yn ogystal, er nad ydynt o'r un anian nac yn rhannu'r un chwaeth lenyddol, er enghraifft, bod rhywbeth sy'n eu hatynnu at ei gilydd. Mae'r teimlad yn drech na'r deall unwaith yn rhagor.

'Y Goeden Eirin'

Yn amlach na pheidio, 'derbynnir penderfyniadaeth gymdeithasol yn y storïau hyn, er cymaint o anniddigrwydd a deimla'r cymeriadau yn hualau'r confensiynau y gorfodir hwy i'w derbyn',⁴⁶ ond ceir ambell gymeriad yn beirniadu'r gymdeithas honno, ei daliadau, a'i chonfensiynau. Un sy'n amlwg ei wrthwynebiad yw Wil yn 'Y Goeden Eirin'.

Wrth i Sionyn fyfyrion ar y goeden eirin a'r modd y daeth yr efeilliaid yn ddau unigolyn ar wahân wedi i Sionyn gwympo a thorri ei goes, daw i sylwi ar y gwahaniaethau rhyngddo a'i frawd. Er eu bod wedi eu magu ar yr un aelwyd, wedi etifeddu'r un syniadau gan eu rhieni, ac wedi eu trwytho yn yr un traddodiadau, y mae agwedd y ddau tuag at y fagwraeth honno'n dra gwahanol. Yr enghraifft amlycaf o hyn yw'r modd y mae Wil yn beirniadu'r syniadau stoc a'r ystrydebau sy'n nodweddu'r gymdeithas y'i magwyd ynddi; syniadau ac ystrydebau nad oedd Sionyn wedi eu hystyried o ddifrif cyn hynny. Meddai Wil:

'Does gen' i fawr o 'fynedd [*sic*], mi wyddost Sionyn, efo'r bobl yma sy'n gwneud parseli o genhedloedd, ac yn dweud bod Ffrancwyr yn anfoesol ac Almaenwyr yn filitaraidd, ac Iddewon yn usuriaid, a Saeson yn drahaus, a Sgotiaid yn gybyddlyd. Mae Cymru'n ddau barsel ganddynt fel arfer.⁴⁷

Dyna nodweddu'r tyndra a geir yn aml rhwng etifeddiaeth unigolyn a'i etifeddeg.

⁴⁵ Ibid., t. 9.

⁴⁶ Rowlands, *John Gwilym Jones*, t. 26.

⁴⁷ Jones, 'Y Goeden Eirin', t. 23.

Mae dylanwad magwraeth, yn hyn o beth, yn hynod ddylanwadol a theg fyddai dweud mai aelwydydd matriarchaidd yw'r hyn a geir gan amlaf. Gwelir hyn yn 'Y Goeden Eirin' gydag agwedd y fam tuag at ei meibion. Sylwer mai 'cnawd o'i chnawd hi' yw'r efeilliaid.⁴⁸ Teimlir mai cymeriad ymylol yw'r tad; un sydd wedi ei wthio i'r cysgodion. Yn wir, ymddengys y nain yn ffigwr amlycach ym magwraeth y bechgyn na'u tad. Mae hyn yn nodweddiadol o wragedd John Gwilym Jones. Gwragedd cryfion ydynt sy'n amlwg ym mywydau eu plant tra bo'u gwŷr yn ddynion sydd wedi arfer cadw'n dawl neu'n ffigyrau absennol. Meddylier am y fam ddideimlad yn 'Cerrig y Rhyd' er enghraifft, a'r disgrifiad cyntaf a geir ohoni gan Absalom: 'Gwraig laodesaidd oedd mam'.⁴⁹

Nodwedd arall o'r mamau hyn yw eu bod yn tueddu i fod yn wragedd gorthrymus a gellid awgrymu mai ymgorfforiad o'r etifeddiaeth ddiwylliannol Anghydffurfiol ydynt. Yr enghraifft amlycaf o fam sy'n ymgorfforiad, neu'n wir, yn gynnrych safonau a daliadau'r gymdeithas Anghydffurfiol, yw mam Huw yn *Ac Eto Nid Myfi*. Yng ngeiriau John Rowlands, 'Gwraig galed o rinwedd yw hi, piwritanaidd a selog yn y capel, a does gan Huw ddim dewis ond plygu i'w hewyllys'.⁵⁰

Ac Eto Nid Myfi

Effeithiwyd Huw yn ddirfawr gan fagwraeth gan fam gadarn a oedd yn gyndyn o fynegi ei theimladau, a thad a oedd yn gyson absennol, gan ei lenwi â phob math o bryderon ac ofnau. Nid oedd gobaith lleddfu ei bryderon pan oedd yn iau oherwydd natur Galfinaidd ei fam. Yr hyn a welid yn aml yw'r tyndra yng nghymeriad Huw a hynny'n rhannol oherwydd dylanwad ei fagwraeth a'i etifeddiaeth ddiwylliannol, yn enwedig y wedd grefyddol.

Byddai'n mynychu'r capel, nid o argyhoeddiad crefyddol, ond oherwydd ei fod wedi ei fagu'n gwneud hynny. Mae'r capel felly'n rhan annatod o'i gefndir ac yn ddylanwad cyson ar ei gymeriad, ond sylwir o oed ifanc nad oes gan Huw wir ddiddordeb mewn crefydd na'r etifeddiaeth Anghydffurfiol honno. Mae'n well ganddo ddarllen am anturiaethau *Gwylliaid Cochion Mawddwy* na '[ch]lwydda' *Trysorfa'r Plant*.⁵¹ Yr argraff a geir yw fod yr etifeddiaeth lenyddol yn gallu cynnig dihangfa a hynny ar draul yr etifeddiaeth grefyddol. Cyflëir diffyg diddordeb Huw mewn crefydd yn ogystal yn y modd y mae ef a Wil yn 'ymddiddan' â'i gilydd drwy ddynwared y bobl a glywsant droeon yn dadlau mewn seiat.⁵²

Gwyddys bod Huw'n anffyddiwr diamheuol ond gwelir paradocs yn ei gymeriad wrth iddo ddyfynnu'n gyson o'r Beibl a chanu'r emyn ar lan bedd ei dad.⁵³ Wedi dweud hyn, ni ellir datgan bod canu emynau a dyfynnu adnodau'n arwydd o ragrith oherwydd cofir am

⁴⁸ Ibid., t. 24.

⁴⁹ Idem., 'Cerrig y Rhyd', *Y Goeden Eirin*, t. 60.

⁵⁰ Rowlands, John (2005), *John Gwilym Jones: Amrywiadau Enigmatig* (Bangor: Adran y Gymraeg Prifysgol Cymru Bangor), t. 19.

⁵¹ Jones, *Ac Eto Nid Myfi*, t. 17.

⁵² Gw. Ibid., tt. 21–3.

⁵³ Gw. Ibid., t. 61.

hoffter Huw o sain geiriau. Yr ymdeimlad o emosiwn wrth rin y geiriau yn hytrach nag argyhoeddiad crefyddol sydd wrth wraidd y duedd hon yng nghymeriad Huw.

Ni ellir gwadu ei ddiffyg cred ond teimlir bod y diwylliant crefyddol hwn yn fwy dylanwadol ar Huw na'i anffyddiaeth. Yn wir, yr hyn sy'n ei achub rhag cymryd ei fywyd yw clywed alaw o'i blentyndod, '*I know that my Redeemer Liveth*', yn cael ei chanu gan wraig y llety. Unwaith yn rhagor, mae'n rhaid pwysleisio nad yw'n derbyn diwinyddiaeth y gân ond mai'r atgofion a gysyllta â hi sy'n ei achub:

[A]rwyddocâd teimladol sydd i'r cyfan, ac mae'i orffennol yn llifo'n ôl ac yntau'n dod ato'i hun am ei fod yn gwybod ei fod yn 'perthyn'.⁵⁴

Difyr yw nodi y gellid ystyried digwyddiad arwyddocaol yn Act I mewn dwy ffordd dra gwahanol. Wedi i fam Huw ei ddal yn darllen *Gwylliaid Cochion Mawddwy* ar y Sul, cydia yn y Beibl a darllen Salm 100 er mwyn pwysleisio sancteiddrwydd y Saboth. Gellid awgrymu, efallai, fod John Gwilym Jones wedi dewis y Salm arbennig hon oherwydd ei bod yn mynegi bod dyn yn gynnrych grymoedd nad oes modd eu rheoli na'u dirnad. Ystyrier yr adnod hon yn enwedig:

Efe a'n gwnaeth ac nid ni'n hunain. Ei bobl ef ydym a defaid ei borfa.⁵⁵

Ar yr olwg gyntaf, datganiad o gredo y dylid ymlafnio i fyw yn ôl ewyllys Duw ydyw ond tybed a oes arwyddocâd amgenach i hyn? Ai 'meddwl agnostiaidd [*sic*] gwyddonol' John Gwilym Jones, sy'n 'darganfod y rhod neu ffawd ar newydd wedd mewn Etifeddeg' ac amgylchedd, a geir yma?⁵⁶ Os felly, y mae'r ffaith fod y fam yn dewis y salm hon yn gwbl eironig gan fod syniadau agnostig yr awdur a'r prif gymeriad, fod dyn yn gynnrych ei etifeddeg a'i amgylchedd, yn mynd yn groes i'w chred sylfaenol mai Duw a greodd dyn yn Eden.

Darlunnir drwy gydol y ddrama fod y 'meddwl Calfinaidd yn dal i weithredu mewn termau cymdeithasol yn hytrach na thermau crefyddol'.⁵⁷ Mae hyn yn amlwg pan ystyrir y modd y mae rhai o'r cymeriadau'n gwrthod trafod elfennau cnawdol. Osgoi sôn rhagor am 'epilio' a wna'r nain, ac yn un o olygfeydd mwyaf dirdynnol y ddrama, rhoi 'clustan' i Huw a wna'i fam am iddo ynganu gair anwedus yn gysylltiedig â rhyw yn ei chlyw.⁵⁸ Mae i hyn oblygiadau pellgyrhaeddol wrth i Huw, heb iddo wir ddeall y rhesymau y tu ôl i'r fath agwedd, deimlo mai peth aflan yw'r corff a bod ei ddyheadau, o'r herwydd, yn ddrwg ac yn ffaidd. Delweddir dylanwad difaol y gymdeithas Anghydfurfiol yn hyn o beth. Ond er ei

⁵⁴ Rowlands, *Llên y Llenor*, t. 49.

⁵⁵ Jones, *Ac Eto Nid Myfi*, t. 19.

⁵⁶ Stephens, Elan Closs (1988), *Y Canol Llonydd: Astudiaethau Theatr Cymru 5* (Cricieth: Cymdeithas Theatr Cymru), t. 9.

⁵⁷ *Ibid.*, t. 9.

⁵⁸ Gw. Jones, *Ac Eto Nid Myfi*, t. 31.

ffieidd-dod, y mae Huw yn ysglyfaeth i'w reddfau a daw eraill i sylwi ar y ddeuoliaeth hon, er enghraifft, sylw Alis yw:

Ofn sôn yn blwmp ac yn blaen am betha', ond yn goblyn o barod i'w gwneud nhw, yntê ... yntê?⁵⁹

Pryd bynnag y mae'n ymroi i'w deimladau nwydus gall deimlo'r 'glustan' o'r newydd, yr hyn sy'n symboleiddio'r fagwraeth Anghydfurfiol honno.⁶⁰ Ystyrier ymhellach yr ymgom ddadlennol hon:

HUW: Be 'dach chi'n feddwl?

ALIS: Credu dim ac eto gywilydd eu gwneud nhw.

HUW: Cywilydd?

ALIS: Ia, cywilydd. Dyna'r gair 'roeddach chi ofn ei wynebu o ... y peth sy'n dwad yn sydyn ... a wyddoch chi ddim o ble ... ond nad oes 'na ddim atal arno fo.

HUW: On'd oes gynnoch chi ddim cywilydd?

ALIS: Ddim o gwbl ... ddim iot. Pam y dylai neb fod gywilydd o neud petha' mor naturiol?⁶¹

Mae'n werth crybwyll awgrym Mihangel Morgan yn y cyswllt hwn, sef bod Huw, mewn gwirionedd, yn hoyw, ac mai dylanwad ei etifeddiaeth ddiwylliannol, gonfensiynol, sy'n anfoddog i dderbyn perthynas rhwng dau o'r un rhyw sy'n achosi iddo ddiodef math o argyfwng dirfodol yn y ddrama.⁶² Dyna'r rheswm hefyd pam fod Alis yn gwrthod ei briodi a pham fod Huw yn datgan sylwadau megis, 'Gorfod byw dau fywyd, un ufudd i blesio mam ... ac un twyllodrus i'm plesio fy hun'.⁶³ Mae hon yn ddamcaniaeth ddiddorol iawn ac yn un sy'n werth ei harchwilio'n fanwl eto mewn astudiaeth lawnach.

Yr un dylanwad – ei '[f]agwrfa' a'i 'holl reddfau' – sy'n peri i Huw ofyn i Alis ei briodi, am 'mai priodi ydi'r peth anrhydeddus'.⁶⁴ Byddai geni plentyn siawns yn siŵr o dynnu anfri ar Huw a'i deulu. 'Ond nid yw carwriaeth Alis a Huw yn un syml ac amhroblematig' fel y gwelir uchod. 'Merch naturiol, anghymleth yw hi, sy'n wrthgyferbyniad i'w ansicrwydd problemus ef'⁶⁵ ac oherwydd ei anallu i gael perthynas gyflawn â merch, gwrthyd Alis ei briodi. Dyna'n ogystal fynegi beiddgarwch cymeriad Alis wrth iddi fynd yn groes i ddisgwyliadau'r gymdeithas gan gadw'n driw i'w greddf.

⁵⁹ Ibid., t. 56.

⁶⁰ Mae'r agwedd sy'n ystyried pethau cnawdol a rhywiol fel pethau aflan ac yn esgor ar euogrwydd dwys yn nodweddiadol o amryw gymeriadau gwrywaidd John Gwilym Jones, megis Peredur yn *Hynt Peredur* a Gwyn yn *Y Tad a'r Mab*.

⁶¹ Ibid., t. 59.

⁶² Morgan, 'Rhai themâu, motiffau a chymeriadau yng ngwaith John Gwilym Jones', tt. 176–83.

⁶³ Jones, *Ac Eto Nid Myfi*, t. 41.

⁶⁴ Ibid., t. 9.

⁶⁵ Rowlands, *John Gwilym Jones: Amrywiadau Enigmatig*, t. 20.

Mae modd ystyried ffeidd-dod Huw tuag at ryw hefyd fel adlais o agwedd Arthur yn ‘Y Briodas’; gweinidog ifanc, ynysig, sy’n ymlafnio i fod yn bur ei ffordd a’i ymarweddiad ond sydd hefyd yn ysglyfaeth i deimladau chwantus. Wrth deimlo’r chwantau hynny, teimla’r goler yn gwasgu:

Pam mae’n rhaid i mi fod yn filyn myharen o sancteiddrwydd ac anlladrwydd? Pam na allaf fod un ai’n gorff i gyd neu’n enaid i gyd? Pam na all fy nwydau i gael eu rhaff heb nerth ataliol. Dy anadl einioes? Pam na all fy enaid neidio a dawnasio yn rhydd oddi wrth lyffethair fy mlysiâu? Pam na allaf fod yn gorff-enaid ac yn enaid-gorff, y ddau yn un fel gair cyfansawdd? Yr un i lareiddio’r naill a’r naill i fywiocáu’r llall?⁶⁶

Y mae’r ymholi dirfodol a’r ymrafael mewnol hwn sy’n nodweddu amryw o’r cymeriadau yn arwyddo, fel y dywed Mihangel Morgan, mai ‘llenor modernaid [...] yw John Gwilym Jones, a chyflwr dyn “heddiw” yw ei faes, a diau fod serch yn rhywbeth a heintwyd gan unigedd paradocsaidd heb fawr o wahaniaeth ym mha gyfnod y darluniwyd y cariadon’.⁶⁷

Mae nifer helaeth o’r cymeriadau, yn enwedig y mamau, hefyd yn awyddus i’w plant ‘ddod ymlaen’ a llwyddo ym myd addysg.⁶⁸ Yn ogystal â’r capel, hon yw elfen bwysicaf eu magwraeth. Gellir rhanu’r math hwn o etifeddiaeth i ddau gategori sydd yn dylanwadu ar ei gilydd. Y naill yw’r addysg deuluol a gaiff Huw ar lin ei nain a’r llall yw’r addysg ffurfiol a gaiff gan y wladwriaeth.

Dysgodd Huw am ei etifeddiaeth lenyddol, am hen ganeuon gwerin a chwedlau’r ardal gan ei nain.⁶⁹ Yn ychwanegol at hynny, mae ei fam yn awyddus iddo ehangu ei wybodaeth felly cred ei bod yn bwysig iddo lwyddo yn ei arholiadau a mynd i’r coleg. Mewn gwirionedd, y mae’r awydd i’w mab lwyddo yn ymddangos yn dipyn o obsesiwn gan y fam a daw tad Huw i sylwi ar awydd obsesiwn ei wraig:

TAD: Mi ellwch chi roi gormod ar ei ‘sgwydda’ fo ... disgwyl gormod ganddo fo.⁷⁰

O gofio’r fath bendantrwydd, y mae’n dor-calon i’r fam pan fo Huw’n gadael y coleg. Yn wir, bron na theimlir ei bod yn gofidio’n fwy am i’w mab daflu ei addysg nag am iddo genhedlu plentyn siawns.

Yn ddiddorol ddigon, gwelir yma barhad o thema a oedd i’w chael yn yr hen ddramâu cegin, sef yr arwr ifanc, deallus, y cyntaf yn ei genhedlaeth yn ‘cael coleg’. Yr hyn a alwodd

⁶⁶ Jones, ‘Y Briodas’, tt. 15–16.

⁶⁷ Morgan, Mihangel, ‘Rhai themâu, motiffau a chymeriadau yng ngwaith John Gwilym Jones’, tt. 132–3.

⁶⁸ Am drafodaeth dreiddgar ynglŷn â pherthynas y mamau a meibion yng ngweithiau John Gwilym Jones, gweler: Morgan, ‘Rhai themâu, motiffau a chymeriadau yng ngwaith John Gwilym Jones’, tt. 39–129.

⁶⁹ Jones, *Ac Eto Nid Myfi*, tt. 18–20.

⁷⁰ *Ibid.*, t. 32.

Saunders Lewis, ‘*nouveau riche*’ y gyfundrefn addysg.⁷¹ Er hyn, mae cymeriadau John Gwilym Jones yn ymateb mewn modd tra gwahanol i gymeriadau'r gegin gefn. Cymerer Emrys, *Beddau'r Proffwydi* (1913) gan W. J. Gruffydd, er enghraifft.⁷² Wedi derbyn addysg a phrofi trybini bywyd, dychwelyd a wna i achub ei rieni ac arwain y gymdeithas at ddyfodol gwell gydag Ann wrth ei ochr. Y gwrthwyneb yw'r hyn a welir gyda meibion dramâu parlwr John Gwilym Jones wrth iddynt deimlo'r disgwyliadau cymdeithasol sydd ynghlwm wrth dderbyn addysg yn egr o feichus.

Yn y cyswllt hwn, gwelir yn eglur ddigon yn *Ac Eto Nid Myfi*, fel yng ngweithiau eraill John Gwilym Jones,⁷³ elfen arall sy'n mynd yn ddyfnach nag etifeddeg ac etifeddiaeth ddiwylliannol, sef yr argyfwng dirfodol 'fod dyn yn cael ei eni'n fo'i hun a neb arall'.⁷⁴ Mae'r elfen hon yn un sy'n gwahaniaethu rhwng brodyr a chwirydd o'r un groth ac o'r un cefndir diwylliannol, ac yn ddimensiwn arall ar argyfwng bodolaeth amryw gymeriadau dramâu, nofelau a straeon byrion John Gwilym Jones.

Yn hyn o beth, gellir cydsynio â datganiad Mihangel Morgan, mai 'dirfodwr wrth reddf' yn edrych ar ei 'gymdeithas a'i oes' a'i fywyd ei hun oedd John Gwilym Jones.⁷⁵ Mae ei gymeriadau yn rhai crynion, amlweddog ac â chryn ddyfnder seicolegol, ac amryw ohonynt yn cael eu llethu gan y cwestiynu dirfodol ynghylch eu hunaniaeth, eu lle yn y byd, a'r hyn sy'n ddisgwyliedig ohonynt gan eraill. Yn yr 'argyfwng gwacter ystyr' hwn, ys dywed J. R. Jones, gwelir lled-gyfatebiaeth rhwng y llenor o'r Groeslon a rhai meddylwyr Ewropeaidd yr ugeinfed ganrif, megis yr athronydd o Ffrancwr, Albert Camus. Yn ei *Le Mythe de Sisyphe (Chwedl Sisyphus)* (1942), er enghraifft, dywed Camus mai'r cwestiwn ynglŷn â humanladdiad yw prif broblem athronyddol dynoliaeth: gan nad yw'r byd yn eglur, oni ddylid cyflawni humanladdiad?⁷⁶ Dyma gwestiynu sy'n nodweddiadol o un agwedd ar Theatr yr Abswrdd⁷⁷ ac, yn wir, ar y ddrama, *Ac Eto Nid Myfi*. Diddorol yw nodi fod Camus yn ystyried humanladdiad yng nghyd-destun byd heb dduw, ac yn wir, dyna a welir yn achos Huw – unigolyn a wrthododd y grefydd a orfodwyd arno, ac sydd, felly, yn byw mewn byd lle y mae ar drugaredd ei etifeddeg a'i amgylchedd, yn hytrach nag ar drugaredd Duw. Mae gofyn am astudiaeth lawer meithach i drafod abswrddiaeth a dirfodaeth John Gwilym Jones; fodd bynnag, mae'n ddigon nodi yma ei fod yn llenor Naturiolaidd a bod elfennau abswrddiaidd a dirfodol yn treiddio trwy'i waith. O'r herwydd, nid yw Huw yn digalonni nac yn cwmpo i rigol anobaith lethol, ond yn hytrach, fe'i gwelir ar ddiwedd y ddrama yn derbyn ei hunan heb o reidrwydd fagu dealltwriaeth lawn o'i gyfansoddiad a'i rôl yn y byd.

⁷¹ Lewis, Saunders (1963), 'Rhagair', yn Jones, John Gwilym, *Y Tad a'r Mab* (Aberystwyth: Gwasg y Glêr), t. 7.

⁷² Stephens, Elan Closs (1998), 'A Century of Welsh Drama', yn Johnston, Dafydd (gol.), *A Guide to Welsh Literature* (Cardiff: University of Wales Press), t. 251.

⁷³ Megis *Yr Oedfa, A Barcud yn Farcud Fyth*, a hyd yn oed *Hanes Rhyw Gymro*, e.e. t. 18, t. 51.

⁷⁴ Jones, *Ac Eto Nid Myfi*, t. 7.

⁷⁵ Morgan, 'Rhai themâu, motiffau a chymeriadau yng ngwaith John Gwilym Jones', t. 22, t. 23.

⁷⁶ Camus, Albert (2005), *The Myth of Sisyphus*, cyfieithiad O'Brien, Justin (London: Penguin), tt. 1–49.

⁷⁷ Morgan, 'Rhai themâu, motiffau a chymeriadau yng ngwaith John Gwilym Jones', t. 30.

O gyfaddef mai ‘Fi ydw i o hyd, ’does dim osgoi ar hynny’,⁷⁸ penderfyna y gall fyw. Gwelir Huw yn derbyn nad yw bywyd yn ddealladwy a’i fod yn llawn paradocsau, a chyda hynny, y mae’n dilyn, fel yr awgryma Camus, y ffordd orau i ymdopi ag ‘abswrdaeth’ bywyd, sef ei fyw ac nid ei derfynu.⁷⁹ Yn hyn o beth, felly, roedd John Gwilym Jones yn arddel syniadau cyffelyb i lenorion dirfodol ac abswrdaidd Ewrop, a chymhwysodd yr elfennau hynny i gyd-destun Cymraeg a Chymreig, ac yng nghyd-destun etifeddeg ac etifeddiaeth ei gymeriadau.

Felly, pobl ranedig sydd, erbyn y diwedd, yn dod i ddygymod â hwy eu hunain, heb feddwl am fentro arwain y gymdeithas yn ogystal (megis arwyr dramâu’r gegin gefn), yw’r sawl a ddarlunnir gan John Gwilym Jones. Cymeriad o’r fath a geir yn stori ‘Y Cymun’.

‘Y Cymun’

Darlunio pregethwr ifanc a’i ffydd yn pallu a wna’r stori hon. Y dylanwad pennaf ar fywyd Meurig yw ei ddiffyg etifeddiaeth: fe’i magwyd mewn cartref i blant amddifad felly nid oes ganddo unrhyw wybodaeth am ei rieni ac, o’r herwydd, teimla nad yw’n deall ei etifeddeg.

Cyferbynnir cymeriad Meurig, sy’n dyheu am adnabyddiaeth lawn ohono’i hun, â cherddor ifanc o’r enw Gwyn, sy’n ddirmygus o gysyniadau megis traddodiad, olyniaeth ac etifeddiaeth, gan fynnu mai’r unig etifeddiaeth werth ‘ei chael yw’r un a enillwch chi i chi eich hun’.⁸⁰ Fel y disgwyliid, nid yw ateb mor foel â hyn gan Gwyn yn lleddfu briw etifeddiaeth goll Meurig. Gŵr a rydd bwys ar y deall yw Gwyn tra bo’r gweinidog yn ŵr hydeiml, a dyna a ddarlunnir drwy gydol y stori.

Difyr yw sylwi ar y modd y ceisiodd Meurig ddefnyddio crefydd i lenwi’r bwch a grëwyd gan y diffyg adnabyddiaeth o’i orffennol, fel y dywed Derec Llwyd Morgan:

Am ei fod yn amddifad y mae’n poeni na all weld llinach ei achau yn arwain i fyny ato, ac yn rhoi iddo ‘ymdeimlad o unoliaeth’ a thraddodiad. Y mae’n bwysig ein bod ni’n gwybod beth ydyw ei alwedigaeth er mwyn deall na roes crefydd ddim mwy nag addysg coleg, ddim cyfeirbwynt sicr i’w fywyd.⁸¹

Trwythodd ei hun mewn diwinyddiaeth ond nid yw’n frwdfrydig dros ei alwedigaeth. Yn wir, digon llugoer fu ei gred yn Nuw erioed:

Mursendod fu amau bodolaeth Duw iddo erioed, ond ansicr iawn oedd ei syniad o beth ydoedd. Holl ddaioni’r byd weithiau; crynswth canrifoedd o weithredoedd da, a phawb yn sugno mêr y gorffennol fel gelod, a throi yn eu tro yn ysgerbydau i’w plant besgi arnynt. A Duw yn bod am fod

⁷⁸ Jones, *Ac Eto Nid Myfi*, t. 86.

⁷⁹ Camus, *The Myth of Sisyphus*, tt. 51–63.

⁸⁰ Jones, ‘Y Cymun’, *Y Goeden Eirin*, t. 41.

⁸¹ Morgan, Derec Llwyd (1974), ‘Y Goeden Eirin’, yn Thomas, Gwyn (gol.), *John Gwilym Jones: Cyfrol Deyrnged* (Abertawe: Christopher Davies), t. 107.

yr holl bethau hyn yn bosibl erioed. Geiriau yn unig oedd yr Iawn a'r Cyfryngu iddo.⁸²

Daw i werthfawrogi Dyffryn Ysig a'i dirwedd drawiadol yn fwy na holl wersi'r efengyl a'r holl syniadau stoc am Dduw. Gwêl fwy o ystyr yn y lle diriaethol hwn nac mewn credoau haniaethol, ac am nad yw'n adnabod ei deulu, y mae'n cymryd arno ei fod yn hanu o'r greadigaeth; ei fod 'wedi'i genhedlu o lwynau'r coed, a sugno o fronnau'r afon, a phrifio ar faeth porfa las'.⁸³ Difyr yw nodi bod ffigwr 'y fam' unwaith yn rhagor yn ymddangos yn ddylanwadol gan mai'r Fam Ddaear sy'n cael yr effaith fwyaf arno ac nid y Tad Nefol. Yr hyn sy'n bwysig i Meurig bellach yw ennyn adnabyddiaeth lawn ohono'i hun yn hytrach nag ymlafnio i fyw'n unol â chrefydd – yr hyn a etifeddodd gan ei gymdeithas. Gwelir yma drachefn enghraifft o wrthdaro rhwng etifeddeg ac etifeddiaeth unigolyn.

Defnyddir gwahanol fathau o etifeddiaeth ddiwylliannol eto yn y stori hon er mwyn darlunio gwir gymeriad Meurig, yr hwn a arferai guddio y tu ôl i bersona yn y capel. Gwelir hyn, er enghraifft, wedi iddo gael y profiad arbennig o weld y dyffryn:

Nid y Beibl a ddarllenasai'r munud hwnnw, ond "Cit", a hen rifynnau *Cymru'r Plant* a "Sioned". "Cob Malltraeth" a "Chroen y Ddafad Felen" a ganai'r coed a'r adar.⁸⁴

Yn yr un modd, cneuen a dŵr afon Dyffryn Ysig yw'r cymun sy'n rhoi'r ymdeimlad o lawenydd iddo ac nid bara a gwin y capel. Yn wir, ar ôl y cymun natur hwnnw y profa Meurig 'dangnefedd ac ymdeimlad o undeb anorfod tragwyddol â daear las a phridd a dŵr', gan iddo bellach fod wedi canfod ei 'etifeddiaeth'; wedi cael y fath brofiad na chawsai erioed yn y pulpud.⁸⁵

Difyr yw sylwi bod y ffordd y ceisiodd Meurig lenwi bwlch ei ddiffyg etifeddiaeth â chrefydd yn ymdebygu i'r hyn a geir yn y stori 'Nychdod', wrth i Elin Gruffydd geisio disodli etifeddeg anffodus ei mab â cherddoriaeth. Credai Elin Gruffydd ped anogai ei mab i feistrolî'r piano, na fyddai'n ymdebygu i'w dad nac yn dioddef yr un dynged:

Cadwai gyngherddau yn y Queen's Hall, a chawsai ei fam ddod i'w glywed ac eistedd yn y seddau blaen, a chlywed bonllefain o gymeradwyaeth i'w mab hi, ac yntau heb berthyn dim bellach i'w dad, canys onid ymlidwyd allan o'i gyfansoddiad gan ei gofal hi yr holl wenwyn a etifeddodd gan ei dad?⁸⁶

⁸² Jones, 'Y Cymun', t. 46.

⁸³ Ibid., t. 38.

⁸⁴ Ibid., t. 44.

⁸⁵ Ibid., t. 47.

⁸⁶ Jones, 'Nychdod', t. 13.

Ond yr hyn a welir yw grym etifeddeg, a phwysleisir mai ofer yw ymdrechu yn ei herbyn ac ofer yw ceisio ei hosgoi. Yn yr un modd â Meurig, ofer fu ceisio ymroi ei hun gorff ac enaid i grefydd er mwyn llenwi'r gwacter. Cafodd y gwacter hwnnw ond ei lenwi wrth iddo brofi'r fath deimlad yn Nyffryn Ysig, a chanfod ei etifeddiaeth naturiol.

Mae'r profiad nwmenaidd hwnnw a gaiff Meurig o weld tirwedd y dyffryn yn ei alluogi i gymuno ag ef ei hun. Dyna eto weld cysylltiad â syniadau Jung am ymunigoli. Credai Jung fod profiadau nwmenaidd yn allweddol i unigolyn adnabod ei hun yn well. Yn ystod profiad o'r fath, caiff y cynddelwau eu deffro a bydd yr unigolyn gam yn nes at adnabod ei hunan yn llawnach. Fodd bynnag, mae'n rhaid nodi un gwahaniaeth rhwng syniadau Jung am brofiadau nwmenaidd a stori 'Y Cymun'. Yn ôl Jung, yn ogystal â threiddio i seice'r hunan, bydd yr unigolyn yn teimlo'n fodlon am ei fod wedi cymuno â'r dwyfol.⁸⁷ Nid dyna a geir yn y stori hon. Profiad nwmenaidd anghrefyddol yw'r hyn a welir wrth i'r llawenydd ym Meurig gael ei sbarduno gan ffenomen y byd naturiol, diriaethol. Canlyniad y fath profiad yw iddo dreiddio'n ddyfnach i'w hunan ac uno â'r byd naturiol ac â'i etifeddiaeth.

Gellir datgan mai diben yr etifeddiaeth ddiwylliannol yn y ddrama a'r straeon byrion hyn yw darlunio gwir anian y cymeriadau. Ystyriwyd eisoes fod y cymeriadau'n teimlo rheidrwydd i feddu ar bersona i allu byw yn eu cymdeithas ond yr hyn a welir gyda Meurig yw nad oes modd bod yn gwbl fodlon wrth wneud hynny. Drwy beidio ag esgus byw er mwyn cenhadu'r efengyl, a chan ymroi i gyfaredd Dyffryn Ysig, daw Meurig i fodloni ar ei fyd ac arddel ei wir gymeriad.

Casgliad

'Does dim gwadu ar Etifeddiaeth, ar y gybolfa gymysg o hadau sy'n cyfarfod ym mhoethder cenedlu'⁸⁸ yw datganiad Huw ar ddechrau *Ac Eto Nid Myfi*, a theg fyddai dweud mai dyna'r agwedd a bwysleisir yn yr holl ddarnau a drafodwyd. Diau fod hon yn thema a oedd yn mynd â bryd John Gwilym Jones gan iddo ei chrybwyll yn y rhan helaethaf o'i weithiau.

Gwelwyd yn yr ymdriniaeth hon ba mor arwyddocaol yw etifeddiaeth, yn ei hamrywiol ffurf, ym magwraeth a ffurfiant unigolion. Yr hyn a bwysleisir drwedd a thro yw nad oes modd dianc rhag yr anochel, a bod y nodweddion corfforol a meddyliol a drosglwyddir o'r naill genhedlaeth i'r llall yn rhan amlwg o gyfansoddiad unigolyn, ac yn ddylanwad ar ei ymddygiad. Yn yr un modd, ystyriwyd gyda Meredydd yn 'Nychdod' y modd y gall rhai etifeddu nodweddion eu rhieni a dioddef o'u herwydd. Yn ddiau, yr awgrym a geir yw bod dyn yn gaeth i'w gromosomau ac y gall yr hyn a etifeddir gan rieni fod naill ai'n ddefnyddiol neu'n ddamniol.

Crybwyllwyd math arall o etifeddeg yn ogystal, sef yr haen gynhenid sy'n gyffredin i bob un, ond sydd hefyd yn nodweddu unigoliaeth bob un. Gellir dweud, er bod tuedd i'r

⁸⁷ Gw. Jones, *Jung*, cyfres Y Meddwl Modern, tt. 63–6; Jung, C. G. (1959), *The Archetypes and the Collective Unconscious* (London: Routledge), t. 39; Hostie, Raymond (1952), *Religion and the Psychology of Jung* (London: Harvill).

⁸⁸ Jones, *Ac Eto Nid Myfi*, t. 8.

cymeriadau hyn deimlo eu bod wedi eu hynysu gan eu hetifeddeg, eu bod hefyd yn ‘perthyn, ac yn etifedd[ion] i gymdeithas y ddynoliaeth o’r dechrau’.⁸⁹

Sylwyd ar y modd y defnyddiodd John Gwilym Jones fath arall o etifeddiaeth, sef yr etifeddiaeth ddiwylliannol, a hynny’n gelfydd yn y gweithiau hyn. Ystyriwyd y modd y mae gwahanol fathau o etifeddiaeth lenyddol yn darlunio’r gwahaniaeth rhwng cymeriadau, fel y gwelwyd gyda’r ddau gariad yn ‘Y Briodas’. Daethpwyd i sylwi pa mor ddylanwadol yw’r gwahanol fathau o etifeddiaeth ddiwylliannol ar fagwraeth unigolion, a chrybwyllwyd y modd y trosglwyddid syniadau ac ystrydebau, credoau ac addysg o’r naill genhedlaeth i’r llall, ynghyd â’r modd y gallai’r ffactorau hynny wrthdaro â natur rhai cymeriadau. Gwelwyd yn ogystal nad oes diben ceisio disodli etifeddiaeth neu lenwi bwlch diffyg etifeddiaeth gyda rhywbeth arall megis crefydd neu addysg.

Nodwedd arall a amlyga ei hun yn gyson yw’r modd y gellid cysylltu’r gwrthdaro rhwng etifeddeg unigolyn a’i amgylchedd â rheidrwydd y cymeriadau i ragrithio. Oherwydd y gymdeithas y mae’n byw ynnddi, ni all unigolyn fod yn gwbl naturiol ei ffordd felly mae’n rhaid iddo feddu ar bersona, ond ceir ambell gymeriad yn beirniadu ac yn gwrthod safonau’r gymdeithas honno ac, o’r herwydd, yn dyfod i deimlo’n berson llawnach. Mae hyn yn wir am Wil yn ‘Y Goeden Eirin’ a Huw erbyn diwedd *Ac Eto Nid Myfi*; daw yntau i dderbyn ei sefyllfa a’i gymeriad gan beidio â phoeni am safonau na disgwyliadau cymdeithasol; er y byddent yn siŵr o ddiodef beirniadaeth.

Yn hyn o beth, mae’n debyg y buasai John Gwilym Jones wedi cytuno â barn Oscar G. Brockett am ymddygiad y cymeriadau cymhleth a geir mewn llenyddiaeth sy’n trafod dylanwad grymoedd na all dyn eu hamgyffred:

If blame is to be assigned it must go to the society which has allowed such undesirable heredity and enviromental factors to exist.⁹⁰

O fod wedi ystyried John Gwilym Jones yng nghyd-destun llenorion Ewrop, ac amryw ohonynt yn llenorion Naturiolaidd, gwelir pa mor amlwg yr oedd etifeddeg ac etifeddiaeth fel themâu yn eu gweithiau. Er bod eu hymdriniaethau’n amrywio, tueddent i ddarlunio cymeriadau sy’n teimlo’n rhwystredig a than faich oherwydd eu hetifeddeg a’u hamgylchedd, gan beri iddynt ymholi’n ddirfodol am eu hunain a’u rhan yn y byd. Yn hyn o beth, felly, sylwir bod John Gwilym Jones wedi dilyn tuedd llawer o lenorion Naturiolaidd drwy ganolbwyntio ar un neu ddau gymeriad yn benodol mewn darn o waith, ac iddo archwilio seicoleg y cymeriadau mewn perthynas â’u llinach a’u hamgylchfyd. Gwnaeth hynny hefyd, mae’n deg dweud, er mwyn cynnig math o feirniadaeth ar strwythurau cymdeithasol ei oes.

Gellir casglu, felly, fod etifeddiaeth, yn ei hamrywiol ffurfiau, yn ymddangos yn thema gyson yng ngweithiau John Gwilym Jones, ac fel y gwelwyd o’r drafodaeth hon, archwilir y thema honno’n ofalus yn *Ac Eto Nid Myfi*, ‘Y Goeden Eirin’ a ‘Nychdod’, gan danlinellu amryw agweddau da a drwg ar gymdeithas ac ar gymeriad dyn.

⁸⁹ Jones, *Jung*, cyfres Y Meddwl Modern, t. 41.

⁹⁰ Brockett, Oscar G. (1964), *The Theatre* (New York: Rineheart & Winston), t. 261.

Cydnabyddiaeth

Hoffwn ddiolch yn ddiffuant i'r Athro Angharad Price am ei chymorth gwerthfawr gyda'r erthygl hon.

Llyfryddiaeth

- Brockett, Oscar G. (1964), *The Theatre* (New York: Rineheart & Winston).
- Camus, Albert (2005), *The Myth of Sisyphus*, cyfieithiad O'Brien, Justin (London: Penguin).
- Carter, Lawson A. (1977), *Zola and the Theater*, adargraffiad (Westport, CT: Greenwood Press).
- Hostie, Raymond (1952), *Religion and the Psychology of Jung* (London: Harvill).
- Ibsen, Henrik (1920), *Dychweledigion*, cyfieithiad Jones, T. Gwynn (Abertawe: Morgan & Higgs).
- Ibsen, Henrik (2003), *Tŷ Dol*, cyfieithiad Siôn Eirian (Caerdydd: Coleg Brenhinol Cerdd a Drama Cymru).
- Jones, E. J. Eurfyl (1958), *Jung*, cyfres Y Meddwl Modern (Dinbych: Gwasg Gee).
- Jones, John Gwilym (1976), *Ac Eto Nid Myfi* (Dinbych: Gwasg Gee).
- Jones, John Gwilym (1958), *Dwy Ddrama* (Dinbych: Gwasg Gee).
- Jones, John Gwilym (1964), *Hanes Rhyw Gymro* (Liverpool: Cymdeithas y Ddrama Gymraeg Coleg y Brifysgol Bangor).
- Jones, John Gwilym (1931), 'Nychdod', *Y Ford Gron*, 1 (8), Mehefin, tt. 12–13.
- Jones, John Gwilym (1971), *Pedair Drama* (Dinbych: Gwasg Gee).
- Jones, John Gwilym (1946), *Y Goeden Eirin* (Dinbych: Gwasg Gee).
- Jones, John Gwilym (1963), *Y Tad a'r Mab* (Aberystwyth: Gwasg y Glêr).
- Jones, R. M. (1975), 'Easily Freudened', yn Jones, R. M. (gol.), *Llenyddiaeth Gymraeg 1936–1972* (Llandybïe: Christopher Davies), tt. 249–58.
- Jung, C. G. (1959), *The Archetypes and the Collective Unconscious* (London: Routledge).
- Lewis, William R. (1994), *John Gwilym Jones*, cyfres Writers of Wales (Cardiff: University of Wales Press).
- Meier, C. A. (1977), *Personality: The Individuation Process in Light of C. G. Jung's Typology*, cyfieithiad Roscoe, David N. (Einsiedeln, Switzerland: Daimon).
- Morgan, Derec Llwyd (1974), 'Y Goeden Eirin', yn Thomas, Gwyn (gol.), *John Gwilym Jones: Cyfrol Deyrnged* (Abertawe: Christopher Davies), tt. 98–112.
- Morgan, Mihangel, 'Rhai themâu, motiffau a chymeriadau yng ngwaith John Gwilym Jones', traethawd PhD, Prifysgol Aberystwyth, Aberystwyth, 1996.
- Richter, Virginia (2011), *Literature After Darwin: Human Beasts in Western Fiction, 1859–1939* (Hampshire: Palgrave Macmillan).
- Rowlands, John (1988), *John Gwilym Jones*, cyfres Llên y Llenor (Caernarfon: Gwasg Pantycelyn).

- Rowlands, John (1975), 'John Gwilym Jones', yn Rees, D. Ben (gol.), *Dyrnaid o Awduron Cyfoes* (Pontypridd: Cyhoeddiadau Modern Cymreig), tt. 153–76.
- Rowlands, John (2005), *John Gwilym Jones: Amrywiadau Enigmatig* (Bangor: Adran y Gymraeg Prifysgol Cymru Bangor).
- Stephens, Elan Closs (1998), 'A Century of Welsh Drama', yn Johnston, Dafydd (gol.), *A Guide to Welsh Literature* (Cardiff: University of Wales Press), tt. 233–70.
- Stephens, Elan Closs (1988), *Y Canol Llonydd: Astudiaethau Theatr Cymru 5* (Cricieth: Cymdeithas Theatr Cymru).
- Styan, J. L. (1981), *Modern Drama in Theory and Practice: Realism and Naturalism*, Cyfrol 1 (Cambridge: Cambridge University Press).
- Thomas, Gwyn (1970), 'Holi John Gwilym Jones', *Mabon*, 1 (3), haf, 12–18.
- Thomas, R. J. (gol.) (1950–1967), *Geiriadur Prifysgol Cymru* (Caerdydd: Gwasg Prifysgol Cymru).
- Tomos, G., 'Astudiaeth o Ddramâu John Gwilym Jones', traethawd MA, Prifysgol Bangor, Bangor, 1979.
- Wilson, E., a Goldfarb, A. (2004), *Living Theatre: A History*, 4^{dd} argraffiad (Boston: McGraw-Hill).